

NASÛHÎ TEKKESİ

NASÛHÎ TEKKESİ

İstanbul Üsküdar'da
XVII. yüzyılda kurulan, Halvetiyye'nin
Nasûhiyye kolunun âsitanesi.

Üsküdar Doğanclar'da Tunusbağı cad-desi üzerinde yer alan tekke Halvetiyye'den Şâbâniyye'ye bağlı Nasûhiyye kolunun âsitanesi ve pîr makamıdır. Kaynaklarda bu tekke Hazret-i Nasûhî Efendi, Nasûhî Mehmed Efendi, Şeyh Nasûhî Efendi gibi isimlerle de zikredilir. Sadrazam Damad Hasan Paşa dergâhın yapımını başlatmış, ancak maddî gücü yetmediğinden masrafları Şeyh Mehmed Nasûhî Efendi tarafından ödenerek inşaat 1099 (1688) yılında tamamlanmıştır. Hasan Paşa 1102'de (1690-91) IV. Mehmed'in kızlarından Hatice Sultan'la evlenmiş, tekkenin vakfı, paşanın ve Mehmed Nasûhî Efendi'nin vefatından sonra 1131'de (1719) Hatice Sultan adına tescil edilmiştir. Bu arada Hasan Paşa tekkenin girişinde 1117'de (1705) bir çeşme yaptırmıştır.

Önemli bir tarikat merkezi olduğu için zengin mimari programa sahip bulunduğu tahmin edilen ilk tesis günümüze ulaşmamıştır. Tekkenin beşinci postnişini Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi'nin meşihati sırasında Sultan Abdülmecid'in cami-tevhidhâne, türbe ve harem bölümlerini yeniden yaptırdığı ve inşaatın bitiminde tekke cuma namazı kıldığı bilinmektedir. Ahşap ağırlıklı olduğu anlaşılan bu yapılar 1274'te (1857-58) yanmış, 1280'de (1863-64) dönemin ricâlınden Ebûbekir Rüstem Paşa tekkeyi kâgir olarak son şekliyle ihya etmiştir. Evkaf Nezâreti tarafından 1902'de onarımı gerçekleştirilen yapılardan cami-tevhidhâne tekkelerin kapatılmasının (1925) ardından cami olarak kullanılmış, türbe uzun bir süre ziyarete kapalı tutul-

muş, harem ve selâmlık bölümlerini de Mehmed Nasûhî Efendi'nin neslinden gelenler mesken edinmiştir. 1960'lardan sonra selâmlık bölümü özgün biçimine sadık kalınsızın yenilenmiş, depremde hasar gördüğü için XX. yüzyılın başlarında yıktırılan minare aynı aileden Alâeddin Nasuhioğlu tarafından 1966'da yeniden inşa ettirilmiştir. Bu arada cami-tevhidhâne ile türbenin karşısında bulunan tek katlı ahşap kanat cami görevlilerince kullanılmak üzere kâgir olarak yenilenmiştir.

Mukabele günü cuma olan tekkede Dahiliye Nezâreti'nin rûmî 1301 (1885-86) tarihli istatistik cetvelinde yedi erkekle iki kadının ikamet ettiği belirtilmiştir. Nasûhî Mehmed Efendi'nin vefatını (1130/1718) müteakip tekkenin postuna oğlu Şeyh Ali Alâeddin Efendi (ö. 1165/1752) geçmiş, ardından babadan oğula intikal eden meşihat görevini sırasıyla Şeyh Mehmed Fazlullah Efendi, Şeyh Abdurrahman Mehmed Şemseddin Efendi, Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi ve son postnişin Şeyh Kerâmeddin Efendi (ö. 1934) üstlenmiştir.

Doğuda Tunusbağı caddesi, diğer yönlerde mücâvir parsellerle çevrili olan arsanın kuzeydoğu köşesinde cadde üzerinde Hasan Paşa Çeşmesi, güneydoğu köşesinde arsanın eğiminden dolayı caddeye göre yüksekte kalan hazîre yer alır. Hazîre ile çeşme arasında uzanan, günümüzde üstü açık girişin aslında cümle kapısı niteliğinde ve üstü beşik tonozla kaplı bir geçit şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Arsanın ortasındaki ana bina doğudan batıya doğru birbirine bitişik olarak sıralanan türbe, cami-tevhidhâne ve selâmlık bölümlerini barındırır. Bu yapının kuzeyindeki ince uzun planlı avlunun diğer tarafında bugünkü kâgir meşrutanın yerinde derviş hücreleri olduğu tahmin edilen tek katlı ahşap, aynı avlunun batı yönünde tek katlı

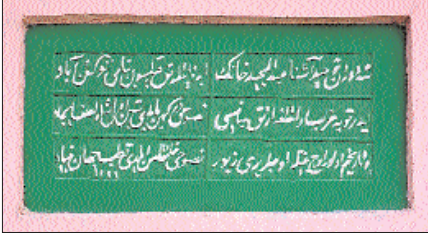
kâgir bir yapının mevcudiyeti belli olmaktadır. Bu yapı ile selâmlığın arkasındaki geniş bahçe içinde yaklaşık 30 × 15 m. boyutlarında biri tek, diğeri iki kattan oluşan harem dairesi bulunmaktaydı. Bu bahçeye küçük avlunun batısındaki tek katlı kanattan, ayrıca arsanın güneydoğu köşesinde yer alan ve aynı zamanda hazîreye açılan tâli kapıdan ulaşılmaktaydı. Nitekim türbenin güney cephesindeki pencerenin niyaz penceresi niteliğinde olması söz konusu tâli kapıdan hareketle arkadaki hareme ulaşan, ancak zamanla hazîrenin genişlemesi sonucunda ortadan kalkan bir geçidin varlığını göstermektedir.

Cami-tevhidhâne ile türbenin duvarları moloz taş ve tuğla sıralarından oluşan alması ile inşa edilmiş, üstü Marsilya kiremidiliyle kaplı kırma çatılarla örtülmüştür. Basık kemerli kapı ve pencere açıklıkları dışarıdan kesme taş sövelerle dikdörtgen şeklinde çerçevelemiştir. Dikdörtgen (12,50 × 11,50 m.) bir alanı kaplayan cami-tevhidhânenin kuzeydeki küçük avluya açılan kapısının üzerinde, metni şair Yâkub Âsım Efendi'ye ait 1280 (1863-64) tarihli ta'lik hatlı manzum ihya kitâbesi bulunmaktadır.

Cami-tevhidhâne hariminin selâmlığa bitişik olan batı duvarı sağır bırakılmış, güney duvarının eksenine yanlarında ikişer pencere ile mihrap, giriş (kuzey) cephesinin üst kesimine beş pencere, batı duvarına da türbeye açılan kemerli bir niyaz penceresi yerleştirilmiştir. Bu açıklığı içeriden barok üslûbunda kaidelere oturan yivli pilastırlar kuşatmakta, yuvarlak bir kemer taçlandırmakta, cephede bu pencerenin üstünde ta'lik hatlı yazılmış şu beyit yer almaktadır: "Makâm-ı evliyâdır menba-ı feyz-i fütûhîdir / Edeble dâhil ol sûfî bu dergâh-ı Nasûhî'dir." Bu beytin, Nasûhî Efendi'nin *Risâle-i Velediyye* adlı eserini şerheden Mustafa Zekâî Efendi'ye ait olduğu nakledilmektedir. Mekânın kuzeyinde uzanan 3 m. derinliğindeki iki katlı mahfillerin sınırında kare kesitli dört adet ahşap dikme sıralanır. Harimin kuzeybatı köşesinde yer alan ve türbeye doğru çıkıntı yapan merdivenle ulaşılan fevkanî mahfilin her ikisinde de dikmelerin arası ahşap korkuluklarla kapatılarak ortadaki açıklık yarım daire planlı bir çıkma ile genişletilmiştir. Kuzeybatı köşesindeki açıklık ise oymalı ahşap kafeslerle donatılmak suretiyle hünkâr mahfiline dönüştürülmüştür. Hafifçe dışa taşan yarım daire planlı mihrap nişi son yıllarda turkuaz renkli fayanslarla kaplanmıştır. Ahşap minber, kapısında ve köşkünde bulunan neo-gotik üslû-

Nasûhî
Tekkesi –
Üsküdar /
İstanbul

Nasûhî Türbesi'nin kitabesi ile içinden bir görünüş

bundaki üç merkezli kemerleriyle Abdülaziz döneminin eklektik zevkini yansıtmaktadır. Duvarlarda herhangi bir bezeme bulunmamakta, çubuklu tavanın merkezinde çatalarla oluşturulmuş sekizgen bir göbek yer almaktadır. Dikdörtgen planlı (13,50 × 5,50 m.) türbenin girişi kuzeydoğu köşesinde minare kaidesinin yanındaki girintidedir. Batı duvarında cami-tevhidhâne harimine açılan niyaz penceresinden başka doğu duvarında üç, kuzey ve güney duvarlarında birer pencere vardır.

Türbede Nasûhî Efendi'ye, hanımına ve neslinden gelenlere ait toplam on adet ahşap sanduka mevcuttur. Nasûhî Efendi'nin sandukası diğerlerinden daha büyük tutulmuş ve tepede kesişen kemerciklerle birbirine bağlanmış düşey pirinç çubukların teşkil ettiği bir şebeke ile kuşatılmıştır. Batı ve güney duvarlarındaki niyaz pencerelerinin eksenlerinin kesişme noktasında yer alan bu sandukanın ayrıcalığı, üzerine isabet eden sekiz kollu yıldız biçimindeki tavan göbeğiyle de vurgulanmıştır. Diğer sandukaların etrafında ajurlu ahşap korkuluklar bulunmaktadır. Gerek türbenin gerekse cami-tevhidhânenin duvarlarında Nasûhî Efendi başta olmak üzere Halvetî büyüklerinin isimlerini içeren çeşitli hat levhaları dikkati çeker.

Minare kare kaidesi, prizmatik üçgenlerden oluşan pabuç kısmı, çokgen kesitli gövdesi ve peteği, koni biçimindeki külâhı ile klasik üslûba uygundur. Tamamen yenilenmiş olan selâmlığın eski biçimi hakkında pek az şey bilinmekte, yaklaşık 10 × 15 m. boyutlarında iki katlı bir yapı oldu-

ğu, kuzeye doğru 5 × 7 m. boyutlarında tek katlı bir giriş bölümüyle uzatıldığı tesbit edilmektedir.

Cami-tevhidhâneyi doğu ve güney yönlerinden kuşatan hazîrede aralarında devlet ricâlinden, ulemâdan ve saray mensuplarından birçok kişinin bulunduğu tekke mensupları ve muhipleri gömülüdür. Hazîrenin kapısı, tekke binalarının ne ilk (1099/1688) ne de son (1280/1863-64) yapımındaki üslûp özelliklerine uyan barok üslûbunda ayrıntıları ile dikkati çekmekte, gerek bu kapı gerekse türbenin güneye açılan niyaz penceresinin içindeki ayrıntılar, XVIII. yüzyılın son çeyreğine ya da XIX. yüzyılın başlarına ait bir onarıma işaret etmektedir.

Hasan Paşa Çeşmesi'nin kübik hacimli haznesi son onarımda kesme taş örgüsünü taklit eden siva ile, cadde üzerindeki doğu cephesi ise beyaz mermerle kaplanmıştır. Çeşmenin sivri kemeri üzerinde 1117 (1705) tarihini veren sülûs hatlı manzum kitâbe yer almaktadır. Kitâbe metni şair Zâmirî İsmâil Efendi'ye aittir. Beyzî yalaka güney cephedeki dikdörtgen biçiminde ufak boyutlu ayna taşı XIX. yüzyılda yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade-Evkaf, nr. 2842/7 (11 Muharrem 1320); *İstanbul Tekkeleri Listesi*, TSMA, nr. E. 1772, 3333, sıra nr. 157; *İstanbul Tekkeleri Listesi*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1825, sıra nr. 134; *Ayvansarayî, Hadîkatü'l-cevâmi'*, II, 231-232; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârih* (haz. Fahri Ç. Derin – Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 64; *Âsitâne Tekkeleri*, s. 3; *Bâb-ı Âli, Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliye Sicil Nüfus İdâre-i Umûmiyesi Dersâadet ve Bilâd-i Selâse Nüfûs-ı Millisine Mahsus İstatistik Cetvelidir*, İstanbul 1301, s. 57; *Melekpaşazâde Kadri Bey, Hânkahnâme*, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasez, nr. 36, vr. 1b; *Mecmûa-i Cevâmi'*, II, 72-73 (nr. 127, 314); *Bandırmalızâde, Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 5; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, I, 99-100, 187; *1329 Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyât Mecmuası*, İstanbul 1330, s. 21; *Osmanlı Müellifleri*, I, 166-167; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1945, II, 294, 296-297; M. Halit Bayrı, *İstanbul Folkloru*, İstanbul 1972, s. 174-175; Behcetî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar*, s. 84-85; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 239-241, 373-375; II, 49-50; Zâkir Şükürü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 21-22; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, II, 49; Günay Kut – Turgut Kut, "İstanbul Tekkelerine Ait

Bir Kaynak: Dergeh-nâme", *Türkische Miszellen: Robert Anhegger Armağanı*, İstanbul 1987, s. 234; M. Baha Tanman, "Relations entre les semahane et les türbe dans les tekke d'Istanbul", *Ars Turcica: Akten des VI. Internationalen Kongresses für Türkische Kunst* (ed. K. Kreiser), München 1987, s. 316; a.mlf., "Settings for the Veneration of Saints", *The Dervish Lodge: Art, Architecture and Sufism in Ottoman Turkey* (ed. R. Lifchez), Berkeley 1992, s. 153; a.mlf., "Nasûhî Tekkesi", *DBİst.A*, VI, 50-51; Mustafa Özdamar, *Dersâdet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 239; Sâlim Yorgancıoğlu, *Üsküdar Dergâhları*, İstanbul 2004, s. 99-104; Besim Çeçener, "Üsküdar Mezarlıkları, Türbeleri ve Hazireleri", *TTOK Belleteri*, sy. 49 (328) (1975), s. 18 vd.; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 588.

M. BAHA TANMAN

NASÛHİYYE

(نصوحیه)

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının
Mehmed Nasûhî Üsküdarî'ye
(ö. 1130/1718)
nisbet edilen bir kolu
(bk. MEHMED NASÛHÎ).

NASUHPAŞAZÂDE ÖMER EFENDİ

(bk. ÖMER EFENDİ, Nasuhpaşazâde).

NÂSÛT

(الناسوت)

İnsanın beşerî ve cismanî yönünü
ifade eden bir tasavvuf terimi.

Hallâc-ı Mansûr insanın beşerî (maddî) yönünü Süryânice nâsût, ilâhî (mânevî) yönünü de lâhût kelimeleriyle ifade etmiş, bu iki terim daha sonra çeşitli sûfiler tarafından kullanılmıştır. Hallâc'a göre insan Allah'ın ezelde kendisinden çıkardığı bir sûrettir, Allah gizli olan güzelliğini ve sırrını onda izhar etmiştir. Bu sûretin nâsût ve lâhût olmak üzere iki tabiat ve âlemden oluştuğunu ve iki âlemin ayırt edilemeyecek şekilde birbiriyle mezcedildiğini söyleyen Hallâc, "Allah Âdem'i kendi sûretinde yaratmıştır" hadisini (Buhârî, "İsti-

Nasûhî
cami-
tevhidhânesinin
kitabesi